

УДК 811.161.2

Л.Я. КОЛЕСНИК, кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу діалектології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: l.koliesnik2023@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ДІАЛЕКТИ В СИНХРОНІЇ ТА ДІАХРОНІЇ: ДОСЛІДНИЦЬКІ ПАРАДИГМИ В СУЧАСНІЙ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ»

Перша чверть ХХІ сторіччя для українського суспільства стала періодом суттєвих змін і випробувань. Утвердження незалежності України, з одного боку, сприяло зміцненню позицій української літературної мови в усіх суспільних сферах, а з іншого, — спонукало українців до пошуку ідентичності в розмаїтті місцевих культур і діалектних регіональних особливостей.

В українській діалектології цей період позначений розширенням кола досліджуваних наукових проблем, новими підходами до вивчення діалектної мови, формуванням діалектологічних осередків у закладах вищої освіти по всій Україні. За цей час суттєво доповнено базу дослідження українських діалектів, упорядковано *Український діалектний фонофонд*¹, в опублікованих лексикографічних і лінгвогеографічних працях та діалектних хрестоматіях² представлено весь український діалектний континуум.

Однак глобальні суспільні зміни не могли не позначитися на розвитку усного розмовного діалектного мовлення, зумовили його динаміку на всіх

¹ Зберігається в Інституті української мови НАН України.

² Із джерелами вивчення українських діалектів можна ознайомитися на сайті Інституту української мови НАН України: <https://surl.li/hcoxwf>

Цитування: Колеснік Л.Я. (2025). Міжнародна наукова конференція «Діалекти в синхронії та діяхронії: дослідницькі парадигми в сучасній діалектології». *Українська мова*, 4 (96), 95—100.

© Видавець: ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

мовних рівнях. Негативні позамовні чинники, з яких, безперечно, основним є тривала російсько-українська війна, спричинили незворотні зміни в деяких регіонах південно-східного наріччя української мови. Виклики часу закономірно диктують потребу використання нових підходів і методів для дослідження та збереження сучасного українського діалектного континууму.

Досягнення української діалектології та перспективи її дальшого розвитку стали предметом обговорення на традиційній діалектологічній конференції *«Діалекти в синхронії та діахронії: дослідницькі парадигми в сучасній діалектології»*, яку організував відділ діалектології Інституту української мови НАН України 16—17 жовтня 2025 року.

Цей науковий захід у віртуальному спілкуванні об'єднав 57 дослідників, із яких 7 — із-за кордону. Діалектологи представляли провідні заклади вищої освіти України (Вінниця, Глухова, Житомира, Ізмаїла, Кам'янця-Подільського, Києва, Луцька, Львова, Полтави, Сум, Ужгорода, Умані, Черкас, Чернівців, Чернігова) та науково-освітніх установ Польщі, Словенії, Болгарії, Молдови.

Зі словами привітання до організаторів і учасників конференції звернулася голова Національної комісії зі стандартів державної мови **Ю.А. Чернобров**, яка наголосила на важливості проведення таких заходів для обговорення перспектив дослідницької роботи, наукових проблем, що стануть магістральними напрямками поступу української мовознавчої науки. У вітальному слові заступник директора з наукової роботи Інституту української мови НАН України **Н.Г. Горголюк** окреслила основні аспекти діалектологічних студій в Інституті й вияскравила персональний внесок у розвиток української діалектології багаторічного очільника відділу діалектології, ініціатора фундаментальних діалектологічних проєктів — доктора філологічних наук, професора **П.Ю. Гриценка**.

На початку роботи конференції співробітники відділу діалектології презентували видання біобібліографії Павла Юхимовича, упорядкованої з нагоди його ювілею.

Конференція тривала впродовж 2 днів: першого дня відбулося двоє пленарних засідань, другого — двоє секційних засідань.

На пленарних засіданнях заслухано низку наукових доповідей, що мають засадничий характер. Зокрема, у доповіді *«Український діалектний континуум першої чверті XXI ст.: стратегії пізнання»* **П.Ю. Гриченко** наголосив на потребі ґрунтового підходу до сучасних діалектологічних досліджень, застосуванні принципу хронотопографії.

Доповіді провідних науковців з України та зарубіжжя були присвячені проблемам, що маніфестують різні підходи до вивчення діалектної мови: з'ясування діалектно-літературної взаємодії на прикладі окремих регіонів України (**Б.О. Коваленко** *«Діалектно-літературна взаємодія у формуванні мовного стандарту»*); зв'язок культури й народної мови і його відображення в діалектній лексикографії (**J. Sierociuk** *«Językowo-kulturowa wspólnota wsi w kontekście dociekań leksykograficznych»*); дослідження говіркових рис у давніх пам'ятках писемности (**В.М. Мойсієнко** *«Говіркові риси яких*

східнослов'янських мов відображені в пам'ятках писемности з теренів Руси в XI—XII ст.?»); вивчення конкретних граматичних категорій в українських діалектах і літературному стандарті (**А.О. Колесников** «Проблема нульових явищ в українських діалектах і літературному стандарті»).

У доповідях членів Словенської та Болгарської міжнародних комісій наукового проєкту *Загальнослов'янський лінгвістичний атлас* представлено інтерпретацію мовного матеріалу на широкому слов'янському тлі за матеріалами опублікованих томів атласу та наголошено на можливостях використання цього джерела для дослідження слов'янських діалектів (**К. Kenda-Jež** «*Načrt za podatkovno zbirko OLA v računalniški aplikaciji DIAtlas: k novim začetkom*»; **М. Котева** «Семантични изоглоси при някои родствени названия в славянските диалекти»).

В історіографічному аспекті доповідачі репрезентували здобутки попередніх поколінь діалектологів (**Л.О. Ткач** «Діалекти української мови в мовознавчих дослідженнях 1950—1960-х років: персоналії дослідників та цінність здобутих результатів») та окреслили внесок регіональних шкіл у розвиток сучасної діалектології (**Н.Ф. Венжинович** «Оновлення традиційних та обґрунтування нових прийомів вивчення закарпатських діалектів у першій чверті ХХІ ст.»).

У низці доповідей обговорено напрямки сучасних лексикологічних студій, зокрема аналіз структурно-семантичного складу окремих тематичних груп діалектної лексики (**Г.І. Мартинова** «Функційно-семантичне мікрополе колоративів у діалектних текстах»), установлення її етимології (**І.В. Гороф'янюк** «Подільська діалектна лексика як джерело реконструкції втрачених етимологічних зв'язків») та дослідження діалектної української фразеології (**Н.Д. Коваленко** «Вербалізація поняття «ніколи» у фраземах говіркового мовлення»).

На другому пленарному засіданні було порушено проблеми української діалектної лексикографії та наголошено на значенні таких видань для української діалектології (**Т.В. Громко** «“Фразеологічний словник Центральної Слобожанщини” А. Сагаровського: від емпірії живого діалекту — до всеохопної мовної картини світу»).

У межах роботи конференції свої здобутки представили науковці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, зокрема **Т.О. Ястремська** презентувала перші результати міждисциплінарного краєзнавчого проєкту «Рудківщина крізь століття» з вивчення історії, мови та традицій цього західноукраїнського мікрорегіону, визначила місце говірок Рудківщини серед українських діалектів і схарактеризувала їхні основні діалектні риси («Діалектна панорама Рудківщини: переваги дослідження мікрорегіону»). **М.В. Демедюк** («Усні оповіді з Рудківщини: фольклорна складова автобіографічних текстів») з'ясувала особливості записаних текстів у говірках Рудківщини, зосередила увагу на тематичній структурі наративів, зацікавила на їх значенні для вивчення історії та культури краю. Проблеми діалектного тексту як елементу локальної історії також порушили **О.І. Сімович**, дослідивши спогади про Голокост мешканців Болехівщини («Усні

історії з *Болехівщини про Голокост як вияв індивідуальної та колективної пам'яті*»), та **М.Я. Наливайко**, проаналізувавши автобіографічні тексти переселенців із Лемківщини (*«Життєвий шлях переселенця з Лемківщини в мовному втіленні»*).

На секційних засіданнях обговорено дослідження, які стосуються питань діалектної лексикографії, зокрема доповідь **Л.В. Рябець** (*«Стандарт діалектної лексикографії і сучасна реальність»*) була присвячена традиційним підходам до укладання діалектних лексикографічних праць та розвиткові сучасних тенденцій у сфері створення якнайповніших діалектних лексиконів на шляху до формування лексичних баз даних.

Серед аспектів лексикологічних досліджень у доповідях представлено вивчення окремих лексико-тематичних груп у синхронії та діахронії (**К. Ушева** *«Лексиката на разложкия говор (основни лексико-тематични групи)»*; **Ж. Кобус** *«Nazwy kielka ziemniaka w języku mieszkańców wielkopolskich wsi — zasób gwarowy czy ogólnopolski?»*; **Т.В. Щербина** *«Народні топографічні найменування на діалектному тлі»*; **А.А. Плечко** *«Номінація землеробства в контексті матеріальної культури поліщуків»*; **Г.В. Тимошик** *«Найменування святих в мікротекстах “Галицько-руських народніх приповідок” д-ра Івана Франка»*; студіювання регіональної мікротопонімії (**В.В. Денисюк** *«Мікротопонімія села Дмитрушки: міждисциплінарний аспект дослідження»*).

У низці доповідей з'ясовано особливості однієї діалектної лексеми в історичному аспекті (**М.В. Вербовий** *«До характеристики форми 1632 року перепловъ ‘переплив’»*), варіювання діалектного слова в межах окресленого мовного простору (**Д.А. Ігнатенко** *«Варіативність прикметника щедрий в українських говірках на півночі Молдови»*), вивчення однієї лексеми у словотвірній парадигмі (**О.В. Юсікова** *«Дослідження семантичної структури лексеми берег у межах дериваційного гнізда»*) та культурно-ціннісній сфері (**В.Р. Дячук** *«Лексема баба: семантична структура і культурна інтерпретація»*; **О.М. Богомолець-Бараш** *«А що тото за легінь: аксіологічні характеристики лексеми легінь (на основі “Матеріалів до Словника українських говірок Закарпатської області” М.А. Грицака)»*).

М.В. Поістогова привернула увагу до проблеми локального й інтерлокального в діалектній мові (*«Локалізми східнополіських говірок»*).

В ареалогічному аспекті були представлені говірки Східного Полісся (**Д.А. Марсєв** *«Назви воза (за призначенням) у східнополіському діалекті української мови»*; **Я.О. Литвиненко** *«Дослідження орнітолексики східнополіського діалекту: сучасні тенденції та виклики»*) і Середнього Надбужжя (**С.С. Поліщук** *«Лінгвістичний аналіз назв на позначення зораної землі у говірках Середнього Надбужжя»*).

У кількох доповідях проаналізовано діалектні паремії, зокрема сталі народні вислови про працю (**Н.О. Руснак, Ю.М. Руснак** *«Усталені народні вирази про працю в буковинських говірках»*), вітальні та бажальні формули (**Г.І. Гримашевич, Т.І. Тищенко** *«Вітальні та бажальні формули в східнополіських і середньополіських говірках»*), прокльони (**О.Д. Пискач** *«Прокльони як вербальні маркери гніву діалектоносія (на матеріалі закарпатського говору)»*).

Закцентовано й на інших важливих аспектах діалектологічних досліджень, серед яких міжмовна взаємодія у прикордонних ареалах української мови (**М.М. Ткачук** «Українсько-польська взаємодія у сучасних північнопідляських говірках»; **І.Я. Філак** «Міжмовна взаємодія як джерело формування лексики південнолемківської говірки») та встановлення міжмовних паралелей (**Р. Шептинський** «До питання кашубсько-східнослов'янських паралелей»).

Деякі напрямки діалектологічних студій були представлені одиничними доповідями, зокрема проаналізовано одну говірку як систему, докладно описано її фонетико-граматичні особливості (**Л.Я. Колеснік** «Мовний портрет сучасної покутської говірки с. Русів Коломийського р-ну Івано-Франківської області»); репрезентовано окремий регіон як говірковий дискурс (**В.О. Дворянкін** «Нотатки про український східностеповий говірковий дискурс»); досліджено міське мовлення та його елементи (**Г.В. Сікора** «Аугментативність і аугментативи в мовному світі Львова»); з'ясовано роль рідномовної діалектної стихії у формуванні мовостилю відомих особистостей (**С.К. Богдан** «Діалектна стихія в епістолярію Михайла Косача») та можливості застосування діалекту в літературі різних стилів та жанрів, зокібна в перекладах Святого Письма (**М.В. Гнатюк** «Сучасна спроба перекладу євангельських текстів лемківським діалектом»).

Повідомлено про актуальні дослідження феномену діалектного тексту, особливості його лінгвістичного (**І.Р. Романина** «Лінгвістичний аналіз діалектного тексту: проблеми і завдання») й акустичного аналізу (**Н.С. Вербич** «Дискурсивні маркери як компонент діалектного мовлення»), вивчення таких текстів як джерела збереження культурних кодів в аспекті народної культури (**О.Б. Негер** «Культурний код у діалектних текстах: проблеми інтерпретації й збереження»).

На конференції обговорено можливості використання методів і прийомів сучасної соціолінгвістики для з'ясування змін у мовній поведінці сучасних діалектоносіїв під дією позамовних чинників (**К.Д. Глуховцева** «Лінгвістична біографія діалектоносія: евристичний потенціал»; **М.С. Делюсто** «Із спостережень над динамікою мовної поведінки носіїв українських південнобессарабських говірок»), спостереження за мовною поведінкою діалектоносіїв різних вікових категорій, насамперед молоді (**В. Osowski** «Znajomość słownictwa różnicowanego geograficznie wśród młodych polaków»), та особливостями дитячого діалектного мовлення (**О.Ф. Миголінець** «Особливості дитячого мовлення в українських закарпатських говірках»).

Дослідники порушили нагальні проблеми, пов'язані з функціонуванням діалектів в умовах глобалізації, представленням діалектизмів у публічному просторі (**Т.В. Крутько** «Діалектизми в медіадискурсі») та можливостями використання сучасних технічних засобів для популяризації діалектологічних досліджень серед учнівської і студентської молоді та громадськості в різних регіонах України (**О.В. Харківська, Г.В. Шкурко** «Між традицією та диджиталізацією: інноваційні практики популяризації закарпатських говірок»).

Важливо, що в роботі конференції взяли участь молоді дослідники, аспіранти Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, які

представили свої перші наукові студії (**В.С. Османова** «Наддністрянський говір: історіографічний аспект»; **П.С. Кузик** «Лексикографія гуцульського говору: здобутки й перспективи»).

Т.Л. Хомич поінформувала науковий форум про викладання курсу діалектології в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Тараса Шевченка, досвід організації діалектологічних практик у цьому закладі вищої освіти, результати таких студентських досліджень та форми їх презентації для загалу («Діалектні скарби Чернігівського краю: студентське осягнення»).

Доповідачі продемонстрували використання різноаспектних підходів у діалектологічних дослідженнях. Порушені наукові проблеми викликали жваве обговорення серед учасників конференції та зацікавлених слухачів. Під час дискусії на закритті конференції було окреслено коло важливих завдань, зумовлених потребами часу, що визначатимуть перспективи і спрямування подальших наукових діалектологічних студій.

Наукову хроніку отримано 20.10.2025

Liudmyla Koliesnik, Candidate of Sciences in Philology,
Researcher in the Department of Dialectology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskyy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: l.koliesnik2023@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
“DIALECTS IN SYNCHRONY AND DIACHRONY:
RESEARCH PARADIGMS IN MODERN DIALECTOLOGY”